

Dr Stevan Lilić
Terazije 45
11000 Beograd

SADRŽAJ

	Strana
Dr Stevan Lilić: INFORMATIČKA TEHNOLOGIJA I PRAVO —	3
Prof. dr Šime Ivanjko: UNUTRAŠNJE ORGANIZIRANJE PODUZEĆA —	12
Mr Miodrag Mićović: STATUSNE PROMENE PREDUZEĆA — — — —	20
M Xhevdet Nasufi: ZAKLJUČIVANJE UGOVORA O GRAĐENJU — —	27
Dušan Lazarević: TEHNIČKI KADROVI I UNAPREĐENJE POSLOVANJA RADNE ORGANIZACIJE — — — —	36
 Iz sudske prakse:	
PRAKSA USTAVNIH SUDOVA — —	55
PRIVREDNI SPOROVI — —	60
GRAĐANSKI SPOROVI — —	64
PRIVREDNI PRESTUPI — —	71
Novi propisi — —	76
Pitanja i odgovori — —	78

b r o j
7

1 9 8 9.

Od početka pedesetih godina — kada su se pojavili prvi elektronska i digitalni računari, tehnološke inovacije se svakim danom i u svakom pogledu sve više razvijaju. U vreme pojave prvih kompjutera, složenost troškovi elektronske obrade podataka, ograničavali su njihovu primenu rvenstveno na eksperimentalna naučna i vojna istraživanja. U međuvremenu, informatička tehnologija — čiji je neprikosnoveni simbol kompjuter, toliko je uznapredovala, da je izazvala dramatični preokret u razvoju tehnologije kako tokom šezdesetih i sedamdesetih godina — pojavom tzv. druge i treće generacije kompjutera, tako i tokom osamdesetih godina — pojavom četvrte generacije personalnih kompjutera („PC”) i super-kompjutera pete generacije. Dalje perspektive idu u pravcu razvo-
 šestе generacije kompjutera na osnovama tzv. molekularne elektronike.

Osnovna karakteristika kompjutera je njegova memorija, tj. mogućnost pamćenja i čuvanja podataka, koja ga bitno razlikuje od svih dosadašnjih ljudskih izuma i tvorevina.

„Tokom četvrt veka od pojave prvih komercijalnih digitalnih kalkulatora (...) postoji rapidna i stalna proliferacija uređaja za obradu podataka. (...) Kompjuteri su već odavno prerasli svoju prvobitnu ulogu elektronskih kalkulatora za obavljanje komplikovanih naučnih zadataka, i na mnogobrojne načine postali osnova rasprostranjenih više-namenskih i multimedijalnih poslovnih, državnih i obrazovnih informacionih sistema”¹

Oko kompjutera počele su se razvijati i potpuno nove oblasti pravne informatike — od relativno lako manipulativnih i „prijateljskih” (user-friendly) personalnih kompjutera i sistema za kancelarijske i kućne potrebe, do kompleksnih (nacionalnih i transnacionalnih) pravnih informacionih sistema — CREDOC, QUIC/LAW, IRETIJ, JURIS, ITALIGUERE, EUROLEX, LEXIS, WESTLAW, EURONET, INTERDOC, PRAVO-1 itd.

„Resultat procesa inicijalne obrade (pravnih) podataka je pronalazanje osnovnih pravnih izvora. Ovi izvori nalaze se kao pisana pravila u raznim zakonima, propisima, sudskim odlukama itd. Tumačenjem ovih odredbi, pravnik uobličava pravnu normu. (...) Ovaj integralni postupak

*Dr Stevan Lilić, profesor Pravnog fakulteta, Beograd.

¹ Artur R. Miller: „The Assault On Privacy — Computers, Data Banks and Dossiers”, The University of Michigan Press, Ann Arbor, 1971, posebno glava „Cybernetic Revolution” str. 9—24.

uobličavanja pravne odluke, mora biti adekvatno primenjen i pri izgradnji kompjuterizovanih sistema, tako da postoji mogućnost modifikacije predhodnog zaključka, odnosno mogućnost uključivanja predhodnog zaključka u naknadi.²

I u našoj zemlji, nakon prvih (pionirskih) pokušaja izgradnje eksperimentalnih pravnih informacionih sistema (YUSPI-EM),³ sve više ima projekata ove vrste. Jedan od tih je i projekt PRIS, Pravosudni informacioni sistem Jugoslavije,⁴ koji predstavlja osnov za razmatranje o pristupanju etapnoj modernizaciji informacionog sistema za potrebe pravosuđa i drugih društvenih subjekata koji se bave izučavanjem, stvaranjem i primenom prava. Pored PRIS-a i u SR Srbiji u toku je rad na izradi projekta informacionog sistema opštinske uprave.⁵ Efekti koji treba da se postignu primenom informatičke tehnologije na području prava i pravosuđa su višestruki. U oblasti informisanja, efekti se ispoljavaju kroz stvaranje savremenog, jedinstvenog i, pre svega, efikasnog pravnog informacionog sistema koji će biti u stanju da se suprotstavi „poplavi” pravnih informacija sa kojom su suočeni praktično svi učesnici u pravnom saobraćaju: kako građani i privredni subjekti, tako i državni organi i samoupravne zajednice. U ovoj poplavi, međutim, najviše se „dave” pravnici i pravne službe u svojoj svakodnevnoj praksi-situacija postaje još teža, naročito za pravnike u privredi, koji uvođenjem dinamičke i tržišne orijentacije privrede, treba da svojim firmama i organizacijama, pruže kvalitetne i blagovremene „pravne usluge”. Od kvaliteta odluka pravnika u privrednim i drugim preduzećima i ustanovama, u najvećoj meri će zavisiti i uspešnost poslovanja i ostvarivanja dobiti. Informacioni sistem za potrebe pravnika i pravosuđa treba da ima jugoslovenski karakter i da se zasniva na jedinstvenim metodološkim osnovama. Na ovaj način se postiže konzistentnost i unutrašnja usklađenost sistema, odnosno izbegava višestruko evidentiranje i prikupljanje, kao i nepotrebna i neracionalna obrada, čuvanje i prenos istih podataka i informacija. Osnovni cilj svakog informacionog sistema je unapređenje efikasnosti rada u oblasti koju sistem obuhvata. Prema tome, opšti cilj jednog pravnog informacionog sistema jeste unapređenje ukupnog pravnog poretka: kako normativne delatnosti, tako i oblast primene prava. U tom smislu, i izgradnja PRIS-a treba da omogući i doprinese:

1. unapređivanju i razvijanju pravnog i pravosudnog sistema u skladu sa razvojem ukupnih društvenih odnosa, društvenim potrebama i opredeljenjima;

2. sistematskom praćenju i stalnom uvidu u stanje postojećeg normativnog i stvarnog pravnog poretka;

² J. Bing, „Handbook of Legal Information Retrieval”, Amsterdam—New York—Oxford, 1984, str. 21—23.

³ Jugoslovenski sistem pravnih informacija — eksperimentalni model (YUSPI-EM), Institut za javno upravo — Pravna fakulteta v Ljubljani, 1972.

⁴ Konceptija Pravosudnog informacionog sistema Jugoslavije (PRIS), Naert, Savezni sekretarijat za pravosuđe i organizaciju savezne uprave — Zavod za informatiku saveznih organa i Savezni sud, Beograd, septembar 1986.

⁵ Opšti projekt informacionog sistema organa uprave opštine (skraćena verzija), Institut Mihajlo Pupin, Beograd, maj 1985.

3. pravilnoj jedinstvenoj primeni zakona, propisa i samoupravnih opštih akata;
4. jačanju i učvršćivanju ustavnosti i zakonitosti;
5. jačanju pravne sigurnosti;
6. potpunoj i brznoj informisanosti i ubrzanju procesa odlučivanja;
7. razrećenju pravosudnih organa od poslova i zadataka koji se uz primenu računara mogu brže, lakše i efikasnije izvršavati;
8. većoj javnosti rada, s obzirom na otvorenost sistema prema građanima i drugim subjektima;
9. neposrednom uvidu, i samim tim većem prožimanju pravne teorije i prakse;
10. sagledavanju i analiziranju pojava i problema koji se javljaju prilikom utvrđivanja i primene pravnih normi.⁶

Najnovija dostignuća na području pravne informatike kreću se u pravcu konstruisanja visoko sofisticiranih, tj. inteligentnih pravnih informacionih sistema (legal expert systems) primenom tzv. veštačke inteligencije (artificial intelligence „AI”) uz tehnološku podršku super-kompjutera pete generacije.

„Mogućnost izgradnje „inteligentnog” pravnog informacionog sistema, tj. informacionog sistema koji na neki način „razume pojmove” određene pravne oblasti, veoma privlači pažnju u poslednje vreme. (...) Interesovanje za inteligentne sisteme velikim delom proističe iz želje da se prevaziđu postojeći sistemi za pronalaženje pravnih dokumenata (legal document retrieval) koji se još uvek oslanjaju isključivo na tehniku punog teksta i ključnih reči.”⁷

U oblasti prava, ogromni porast „kompjuterskog okruženja” predstavlja izazov tradicionalnoj pravnoj doktrini ne samo u „klasičnim” oblastima kao što su ugovorno, stvarno, patentno i autorsko pravo, već i na novim područjima kao što je privatnost, zaštita ličnih podataka u kompjuterizovanim informacionim sistemima, transnacionalni aspekti prenosa podataka i sl.

„Šta je to toliko posebno u vezi kompjutera da baš oni predstavljaju pravni izazov? Za većinu sadašnjih, a i budućih korisnika, kompjuter je obavljen velom misterije. Razlog tome nije samo okolnost da su kompjuteri relativno skupi, niti okolnost da prosečna osoba u suštini ne ra-

⁶ Konceptija Pravosudnog informacionog sistema Jugoslavije (PRIS), Nacrt, str. 17.

⁷ Throne McCarty: „Intelligent Legal Information Systems-Problems and Prospects”, Rutgers Computer & Technology Law Journal, Volume 9, № 2, 1983, str. 265—266.

žume tehnologiju stvorenu oko njih, pa čak ni iritirajući žargon koji koriste kompjuterski stručnjaci.

Otpor kompjuteru, čini se proizilazi, pre svega, iz jednog osećaja nelagodnosti koji se ispoljava kao osećaj gubitka uticaja nad sopstvenim postupcima. Pisaaća mašina, telefon, fotokopirni aparat, kao i elektronski kalkulator su svojevremeno takođe primani sa velikim podozrenjem. Ipak, čini se da su ovi raniji uređaji izazivali manje trauma, s obzirom da su obavljali specifične operacije i time manje remetili ustaljene radne tokove. U svakom slučaju, korisnik je ispoljavao vidljivu kontrolu nad ovakvim uređajima barem je u stanju da nešto vidi i pročita! (...)

Međutim, kompjuteri (kao i ljudi) mogu memorisati podatke i obradivati ih a da to nije vidljivo. Ovo ih čini moćnim, tajanstvenim i potencionalno nepredvidivim, i s toga, svakako „opasnim”. Ne svodi se, međutim, kompjuter samo na mogućnost memorisanje podataka — mogućnost kompjutera da praktično bez ograničenja u vremenu i postoru reprodukuje podatke i to u beskonačnim varijantama, zapravo je taj izazov.”⁸

Nova tehnologija ne samo da veoma utiče na promenu načina našeg svakodnevnog života, već isto tako utiče i na formiranje novih pogleda i perspektiva. Sa pravne tačke gledišta, normativna rešenja koja proističu i koja su vezana za primenu informatičke tehnologije moraju se ozbiljno, temeljno i blagovremeno postaviti i rešiti na jedan racionalan i efikasan način kojim će se postći prava mera između posledica koje su prouzrokovane trenutnim raspolaganjem i korišćenjem i audio i vizuelnih informacija širom našeg planetarnog „elektronskog sela”, sa jedne strane, i potrebom da se istovremeno obezbede svi pravni, psihološki i drugi uslovi za ostvarivanje lične slobode izbora i opredeljenja pojedinca, sa druge.⁹

Pravna pitanja u vezi primene informatičke tehnologije mogu biti dvojaka. Pre svega, mogu biti pitanja pravno-tehničkog karaktera, kao što je, recimo, pitanje pravne snage i identifikacije pravnog dokumenta koji je sačinjen i prenet putem uređaja „elektronske pošte” (electronic mail) — recimo, u automatizovanoj elektronskoj pravnoj kancelariji.¹⁰ Sistem elektronske pošte koristi kompjuterske terminale koji su povezani sa nekom komunikacionom mrežom (pre svega, telefonskom) i prenosi poruke direktno od terminala do terminala.¹¹ Pored toga, pravna pitanja mogu biti i konceptualne prirode, kao što su ona koja se bave istraživanjem područja donošenja sudskih odluka (presuda, rešenja i sl.) primenom inteligentnih pravnih ekspertnih sistema, kao „sledećeg koraka napred”.¹² Osnovna ideja (inteligentnog kompjuterskog; sistema je u tome

⁸ David Andrews: „The Legal Challenge Posed by The New Technology”, *Jurimetrics Journal*, Volume 24, № 1, Fall 1983, str. 43—4.

⁹ Josh Wilson: „Electronic Village: Information Technology Creates New Space”, *Computer/Law Journal*, Vol. VI, № 2, Fall 1985, str. 385.

¹⁰ Richard Immel: „The Automated Office — Myth Versus Reality”, *Popular Computing*, May, 1983. str. 7.

¹¹ Fjodor Ružić: „Informatizacija uredskog rada primjenom informacijsko-komunikacionih sistema”, *Praksa*, br. 3, 1989, Beograd, str. 9—16.

¹² Richard V. de Mulder & Helen M. Gubby: „Sentencing by Computer: A Step Forward?” *Law/Technology*, Volume 17, № 1, 1st Quarter 1984.

što kompjuter postavlja pitanja korisniku u vezi određenog slučaja (bilo s varnog, bilo hipotetičnog) povodom kojeg korisnik treba da donese odluku. Na osnovu datih odgovora, kompjuter postavlja nova i ponavlja neka ranije postavljena pitanja. Na kraju, kompjuter formuliše jednu ili više odluka koje mogu — ali ne moraju, da proisteknu iz neposrednih postavljenih pitanja odnosno, zaključaka.¹³

II.

Složenost, kao osnovna karakteristika savremenog sveta, ispoljava se, pre svega, u vrtoglavom povećanju broja izvora koji svakog trenutka generišu ogromne količine informacija — od najrazličitijih oblasti individualne i društvene aktivnosti, preko obrazovanja, nauke i tehnologije, sve do kompleksnih ekonomskih, administrativnih i pravnih sistema nacionalnih privreda javnih službi i pravnog poretka. U samom središtu ove poplave „trećeg talasa” nalazi se najkarakterističniji fenomen savremenog post-industrijskog sveta — informacija.¹⁴

„Informaciju nije lako definisati, s obzirom da se ovom izrazu pripisuju različita značenja. Tako, koristi se za označavanje određenih operacija u procesu upravljanja, zatim može se odnositi na obaveštenja koja su sadržana u knjigama, dokumentima, člancima, novinama, raznovrsnim evidencijama i dosijeima koja se mogu obrađivati elektronskim putem itd. Zbog toga je veoma važno informacije razlikovati od podataka. Dok se podatak odnosi na činjenice ili pojmove koji mogu biti formalizovani — i kao takvi podobni za komunikacionu manipulaciju, informacija nužno podrazumeva „smisao”, odnosno „značenje” koje se tom podatku pridaje. Ova distinkcija možda se najbolje izražava na taj način što će se informacija odrediti kao podatak kojim se prenosi određeno značenje.”¹⁵

Za razliku od informacije, za podatak (data) se može reći da predstavlja neku vrstu „osnovne sirovine” koja se nakon obrade (tj. „procesiranja”), pretvara u „informaciju”. Informacije se mogu koristiti u najrazličitije svrhe, odnosno registrovati i čuvati u kompjuterizovanim informacionim sistemima. S toga su i akronimi „AOP” („automatska obrada podataka”), odnosno „EOP” („elektronska obrada podataka”), postali sinonimi za savremena „informatička društva”, tj. društva u kojima se velike količine najrazličitijih podataka obrađuju automatskim, odnosno, elektronskim putem.

„Postoje tri osnovna faktora koja sačinjavaju naše novo, pretežno ljudski stvoreno, okruženje, i koja, prema tome, determinišu i kvalitet

¹³ Stevan Lilić: „Export Systems and Public Administration: The Citizen's Influence”, European Coordination Center for Research and Documentation in Social Sciences, Conference on „Information Technology and the Service Orientation of Public Administration”, Kassel, (26—28. November, 1988).

¹⁴ Vidi A. Melezenek/A. Kornhauzer/L. Šturm: „Technik und Informationsgesellschaft” (Information, Technology and Society), Leuhturm Verlag, 1987. i dr.

¹⁵ G. B. F. Niblett: „Digital Information and The Privacy Problem”, Organization for Economic Co-operation and Development, Paris, 1971, str. 9.

života) Prvi je materija, drugi je energija, a treći je informacija. Ova tri faktora su u međusobnoj vezi. Zalihe materije i energije na ovoj planeti su ograničene, trošenje materije i energije ne može se beskonačno povećavati bez ugrožavanja samog opstanka vrste. Međutim, zaliha informacija, od kojih zavisi uobličavanje materije i energije, potencijalno je beskonačna.¹⁶

Porastom složenosti industrijskih i društvenih sistema, mogu se uočiti dve karakteristične tendencije — sa jedne strane, uočava se porast državne i administrativne intervencije, a sa druge, veliki državni i administrativni organizacioni sistemi postaju modeli industrijskim preduzećima i institucijama javnih službi.¹⁷ Podaci se prikupljaju, obrađuju i prenose, odnosno, klasifikuju pomoću moćnih potencijala elektronske informatičke tehnologije današnjih kompjuter-država (computer states).¹⁸

U savremenim društvima, većina ljudi ostavlja informacioni trag svoje komunikacije sa najrazličitijim državnim organima, javnim (npr. zdravstvenim i obrazovnim) institucijama i nedržavnim organizacijama (npr. bankama, putničkim agencijama, robnim kućama). Pre rasprostranjene upotrebe kompjutera i informacionih sistema, povezivanje i uspostavljanje veze između pojedinih podataka bilo je tehnički veoma teško izvodljivo, a često u praktičnom smislu i nemoguće. Razlog ovome treba tražiti u prirodi samog materijalnog nosioca podataka, tj. informacionog medija — pronalaženje i upoređivanje (papirnih) dosijea ne samo što predstavlja tehnički i fizički problem, već postavlja i ozbiljna finansijska pitanja. Pored toga, vreme potrebno za obavljanje pojedinih operacija, po pravilu, u velikoj meri je umanjivalo upotrebnu vrednost dobijenih informacija. Danas, međutim, kompjuterizovani informacioni sistemi i elektronska komunikacija omogućavaju prevazilaženje vremenskih i finansijskih prepreka tako karakterističnih za postojeće „papirne sisteme”.¹⁹ Informatička tehnologija i kompjuterizovani informacioni sistemi omogućavaju trenutnu i potpunu obradu informacija — tzv. integralnu obradu podataka.

„(Pokazalo) se da suštinski značaj automatske obrade podataka pomoću moderne informacijske tehnologije nije samo u brzini izvođenja računskih i drugih logičkih operacija, već, pre svega, u mogućnosti inte-

¹⁶ Edwin B. Parker: „Information and Society”, u zborniku, „Evolution of an Information Society”, Edited by A. E. Cawkell, 1986, str. 46.

¹⁷ Vidi Eugen Pusić: „Upravni sistemi”, Zagreb, 1986; Radmila Stojanović: „Veliki ekonomski sistemi”, Beograd, 1978. i dr.

¹⁸ David Burnham: „The Rise of The Computer State”, New York, 1979, str. 7.

¹⁹ U našim uslovima situacija je još „složenija”. Evo još jednog primera iz nepresušne antologije tragi-komičnih situacija koje nazivamo „naša posla”.

Povodom usvajanja Nacrta (saveznog) zakona o deviznom poslovanju i pitanja slobodnog uvoza automobila za naše građane, dnevna štampa donosi komentar:

„Ako bi nekim slučajem jugoslovenski građani počeli da uvoze automobile raznih proizvođača, koji se nisu do sad prodavali na našem tržištu, onda bi prema sadašnjim propisima o homologaciji, bilo potrebno za svako vozilo po 120 kilograma papira. Procenjuje se da bi građani uvezli oko 30.000 vozila, što znači da bi za te papire za sva vozila bila potrebna jedna kompozicija od 36 vagona.” („Politika”, 11. juni 1989).

grisane obrade međusobno povezanih pojedinačnih elementarnih podataka koji nastaju iz veoma različitih izvora, a tako agregovane informacije mogu se na zahtev dobiti za samo nekoliko sekundi. Pri današnjem stanju razvoja savremene tehnologije i organizacije informacionih sistema, moguće je da se ovakvi sistemi međusobno povezuju unutar tako velikih područja, kao što su javna uprava, privreda i nauka.”²⁰

III.

Razvojem elektronike i prateće tehnologije, znatno su se povećale tehničke mogućnosti praćenja i nadzora nad pojedinim oblicima ličnog ponašanja. Naročito smo proteklih desetak godina svedoci ekspanzije sofisticirane tehnologije za elektronski nadzor i praćenje ponašanja pojedinca (elektronic surveillance). Pitanja pravne zaštite ličnih podataka građana naročito dolaze do izražaja u obavljanju delatnosti (vođenje evidencija, praćenja stanja i sl.) organa i organizacija javne uprave u okviru kojih se u sve većoj meri koriste moćna sredstva novih tehnologija.²¹

U ovakvim okolnostima, postojeće pravne institucije — od zakonodavnih do sudskih, nisu u stanju da održe korak sa razvojem tehnoloških inovacija. Zbog toga je neophodno da se prilikom razmatranja pravnih pitanja u uslovima razvijene informatičke tehnologije, a naročito pri njihovom zakonodavnom regulisanju, pronađe i uspostavi prava mera između mogućnosti ostvarivanja i zaštite sloboda i prava građana, sa jedne, i potreba društvene zajednice da (korišćenjem savremenih elektronskih uređaja) osigura ostvarenje javnog interesa, sa druge strane. Pored toga, razvitak kompjuterske tehnologije obrade podataka nužno olvara i pitanje preispitivanja nekih postojećih pravnih koncepcija. Tradicionalne pravne kategorije, kao što su, recimo, ugovori, imovinski odnosi, autorsko i patentno pravo i njihova zaštita, vođenje službenih evidencija i izdavanje javnih isprava itd. odjednom su se našli u bitno izmenjenim okolnostima i novom kontekstu. Sa druge strane, savremeni pravni život suočava nas sa novim pravnim institucijama — od tzv. prava privatnosti (right to privacy) i zaštite podataka (data protection) do transnacionalnog prenosa podataka (transnational data flow).

Pravnici, pre svega u razvijenim zemljama, već skoro dve decenije upotrebljavaju računare kako bi povećali efikasnost i kvalitet svog rada. Kao što se može pretpostaviti, kompjuteri u radu pravnika prvo su upotrebljeni u SAD početkom sedamdesetih godina. Advokati i drugi pravници, tada su pretežno koristili terminale (Lexis ili Westlaw sistema) pomoću kojih su imali pristupa javnim bazama podataka, koje su se pre svega odnosile na zbirke sudskih presuda, kao neophodne faktore u sistemu precedentnog prava. Pravi preokret nastao je osamdesetih godina, prodorom ličnih računara kao decentralizovanih i samostalnih „radnih stranica”, koje nisu bile u neposrednoj vezi sa centralnim kompjuterom. Praktično

²⁰ Lovro Šturm: „Pravni aspekti zaštite podataka u savremenim informacionim sistemima”, *Anali Pravnog fakulteta u Beogradu*, br. 6, 1986, str. 652.

²¹ Stevan Lilić: „Data Protection and New Technologies In Public Administration”, *Zbornik pravnog fakulteta u Zagrebu*, br. 6, 1988, str. 193—805.

ne mogu se navesti svi mogući poslovi koje bi pravnik ili pravna služba mogla obavljati uz pomoć kompjutera.

Evo, primera radi, koji bi se pravni poslovi mogli efikasnije, ekonomičnije i kvalitetnije obavljati pomoću kompjutera:

— po dolasku, na posao, pravnik „pita” kompjuter kakav je dnevni raspored rada, koje sastanke ima i koje stranke treba da primi, da li ističe rok sa podnošenja neke predstavlke (npr. prigovora, tužbe, zahtevi i sl.);

— na ekranu kompjutera, svakom pravniku na njegovom radnom mestu, pojavi se dnevni raspored obaveza — pojedine obaveze u određenom roku se potvrđuju, odnosno ukoliko se ne potvrde, kompjuter automatski upozorava (npr. šefa pravne službe), kako usled nedolaska jednog pravnika ne bi bio propušten rok itd;

— kompjuterski terminal istovremeno služi i kao teleprinter, odnosno telefaks uređaj, a po prirodi stvari može biti na non-stop „dežurstvu”;

— korišćenjem odgovarajućih programa (pre svega za obradu teksta), na „sistemu” mogu istovremeno raditi više lica — tako, jedan pravnik može sastavljati tekst investicionog ili nekog drugog ugovora, tako što će u postojećem modelu menjati elemente prema specifičnim okolnostima slučaja, drugi pravnik može pružati informaciju radniku iz organizacije o njegovim samoupravnim pravima i obavezama, pravima iz radnog odnosa, socijalnog osiguranja i sl., treći pravnik, preko odgovarajuće banke podataka zakonskih tekstova i propisa, po sistemu „ključne reči”, automatski pretražuje u kojim propisima se nalaze obaveze te organizacije po pitanjima poreza i doprinosa, dozvola i sl.;

— pravnik zadužen za spoljnotrgovinsko poslovanje može se direktno preko odgovarajućih telefonskih (satelitskih) veza uključivati u bazu podataka pojedinih zemalja i saznavati o uslovima izvoza u tu zemlju, stanje na berzama, trenutni tečaj valute itd.;

— itd., itd., itd.

IV.

Kao odgovor na ova i druga pitanja vezana za primenu informatičke tehnologije, posebno kompjutera, u oblasti prava, neophodno je što pre, kako bi se koliko-toliko uhvatio korak sa razvijenim svetom, pristupiti stručnom i sistematskom razmatranju aktuelnih implikacija razvoja informatičke tehnologije u oblasti prava, i posebno mesto i ulogu pravnika u komunikaciji sa kompjuterizovanim informacionim sistemima.

Rezultati do kojih bi se došlo (analize, izveštaji, preporuke i sl.) odmah bi se mogli uključivati u postojeće poslovanje privrednih subjekata (posebno sa mogućnostima koje predviđa nov Zakon o preduzećima), rad pravosudnih i upravnih organa, kao i u programe nastavnih i stručnih disciplina na fakultetima i školama.

Kao akademski odgovor izazovu koji informatička tehnologija predstavlja pravu, pored razvijanja i proširivanja već postojećih programa

pravne informatike, bilo bi veoma uputno, a svetska iskustva to potvrđuju, pristupiti uobličavanju „informatičkog prava“, kao jedne nove i savremene pravne discipline koja bi, obogaćivanjem postojećih nastavnih planova i programa pravnih fakulteta sa najnovijim teorijskim saznanjima i praktičnim dostignućima iz ove oblasti u svetu, ne samo u potpunosti stavila težište na pravne aspekte primene informatičke tehnologije u pravu, već bi sigurno doprinela kako „informatičkom opismenjavanju“ pravnika, tako i prevazilaženju logičkog formalizma i normativističke dogmatičnosti, nažalost tako karakterističnih za sadašnji stručni profil naših pravnika.

Ako imate personalni računar, ili ste zainteresovani za rad na njemu, pišite nam. Daćemo vam potrebna obaveštenja i odgovoriti na vaša pitanja.
